

„Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм”

Діана ФОМЕНКО,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Обласного коледжу „Кременчуцька гуманітарно-технологічна
академія імені А.С. Макаренка”*

Полтавської обласної ради

Кременчук, Україна

*Науковий керівник: **Тетяна КУЛІКОВА,***

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри фізичного виховання та здоров'я людини

*Обласного коледжу „Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія
імені А. С. Макаренка“ Полтавської обласної ради,*

Кременчук, Україна

СЛОВА-СИМВОЛИ В СКЛАДІ СТІЙКИХ ВИСЛОВІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТНОСТІ

Слова на позначення конкретних предметів символізуються в процесі набуття ними значень, що впливають із властивостей самих предметів – їх призначення, використання, місця в житті людини, які, зрештою, узагальнюються, філософськи переосмислюються і функціонують уже в новій ролі – образу-символу. Символіка предметів тісно пов'язана із побутом, довкіллям, отож у цій групі номінацій переважають національно специфічні слова-символи [2, с. 176].

Серед предметних назв, що входять до складу стійких висловів календарно-обрядових традицій, виділено слова-символи, що позначають образ печі, зірки, дідуха, рушника, вінка, колодки, свічки.

Піч – символ материнського першопочатку, непорушності родини, неперервності життя, рідної хати, батьківщини; здавна стала ритуальною, культовою як родинний вівтар, де знаходяться боги родинного вогнища (тому кажуть: «Я сказав би, та піч у хаті»). Також вона може символізувати як

достаток, так і його відсутність. У народній загадці піч – символ неба: «*Повна піч паляниць, а посередині книш; піч – небо, а паляниці – зорі*» [1, с. 446]. Із цим символом зафіксована така низка СВ: *Добра річ, коли в хаті піч* (1, с. 456); *Ані печі, ані лави* (1, с. 457); *З одної печі, та не однакові калачі* (1, с. 457); *З своєї печі і дим солодкий* (1, с. 457); *Танцювати від печі* – бачити в чому-небудь першопричину, початок чогось (3, с. 872); *Піч мати* (2, с. 487); *Лучче на печі лежати, ніж від ранку до вечора страждати* (2, с. 487). На Щедрий Вечір випікають особливі хліби – «Маланку» та «Василя». У Новорічну ніч вони лежать на святковому столі один на одному. На Маланки (напередодні Щедрого вечора) господині ретельно чепурять, підбілюють піч, бо в цей час Меланка танцює, віддається. Цієї ночі не сплять на печі і не топлять її, щоб Маланці було де переночувати зі своїм чоловіком-Василем.

Головний атрибут українського святкування Різдва – це восьмикутна зірка.

Зірка символізує народження. Зафіксовано з цим символом такі СВ: *Народитися під щасливою зіркою* – бути везучим, удачливим, щасливим (3, с. 533). Це – символ Бога, сонця, світла [1, с. 254]: *Носити зірку, ходити з зіркою* (2, с. 329). Восьмикутна зірка – це дуже давня позитивна символіка сонця. Саме таке походження має колядницька зірка. Цей символ зустрічається фактично в кожному напрямку народного мистецтва з давніх давен – в українських писанках, вишиванках. Зірка – це традиційний атрибут різдвяного обряду колядування, що пов'язаний з євангельською легендою про Христа, чудесне народження якого провістила Віфлеємська зоря.

Дідух – символ доброго врожаю, миру і злагоди в родині, достатку в домі, а також символ-предків [4, с. 188]: *Дідух до хати – біда з хати* (1, с. 188). Його ще називають дідо, дідошок, сніп-рай, коляда, колідник. Згідно із традиціями, дідух – це останній обжинковий сніп. Овес, жито, пшениця, льон – його основні складові. Солом'яний оберіг – це дух предків, дідів, збереження традицій і пам'яті родини.

„Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм”

На перший Святвечір (6 січня), коли сходила зоря, встеляли долівку сіном, а потім господар заходив до хати із дідухом із словами: „*Святий вечір! Здоровлю з Колядою!*” Після цього ставили дідух у красний кут на сіно. Вважалось, що саме на цей сніп злітаються душі, яких запрошують у ці святкові дні до Святої вечері. Діти частенько залазили під стіл, де було встелено сіно і кудкудакали: „*Кво-кво, завтра Різдво!*” Робилося це для того, щоб кури неслися на наступний рік.

Рушник – символ українського народу, рідного краю, батьківської оселі, тепла материнських рук, дороги [1, с. 516]. Зафіксовано з цим символом такі СВ: **Брати рушники** – свататися (3, с. 53); **Ставити на рушник** – одружувати (3, с. 860); **Готувати рушники** – збиратися одружуватися (про дівчину, жінку) (3, с. 860); **Дбати рушники** (1, с. 516); **Посилати за рушниками** (1, с. 516); **Вернутися з рушником** (1, с. 516). Рушник символізує також і долю, тому на свята Великдень та Катерини обов’язково потрібно було обгортати горщики рушником, щоб дівчині пощастило з судженням.

На Великдень вишивали спеціальні рушники. Ці рушники мали назву – пасхальні. Вночі, коли йшли освячувати паску, крашанки, писанки, ковбасу, хрін клали саме на пасхальний рушник, який після освячування вішали на піч чи на ікону.

Вінок – символ Матері-Землі, її життєдайної сили, тайни її вінчання зі святим духом зоряного Неба. Також символ гідності, краси, щасливого подружнього життя, продовження роду [1, с. 97]. Із символом вінок зафіксовані такі стійкі вислови: **У дворі, як у віночку** (1, с. 81); **Один цвіт не робить вінка** (1, с. 97); **Як у віночку** – дуже гарно, чисто, охайно (3, с. 130). Вінок – це квіти, листя, гілки, сплетені в коло, якими прикрашають дівочу голову. Звичай плести вінки й прикрашатися ними сягає ще доісторичних часів. Плели їх з обрядовою метою. Це атрибут обрядодій весняного циклу й купальських ігрищ. Усього в повному українському вінку – дванадцять квіток. Кожна квітка та кожна різнокольорова стрічка, вплетені у вінок, є певними символами: жовта – сонце,

коричнева – земля, блакитна – небо, вода, зелена – молодість, фіолетова – мудрість, малинова – щирість, рожева – достаток тощо.

На Зелені свята у четвер дівчата завивають вінки «на всі святки» з конвалій, незабудок, волошки, чебрецю, вплітають і полин – засіб від нечистої сили. Ці вінки вони пускали на воду в перший день Петрівки, вірячи, що куди вінок попливе, там і суджений, не попливе – не вийде заміж, потоне – дівчина того року помре.

Колодка – символ покарання [1, с. 301]. Із ним зафіксовано такі СВ: *Забити в колодку* – позбавити кого-небудь волі, наклавши кайдани (колодку) (3, с. 298); *Як колодка* – нерухомо, про недомагання, лінощі (3, с. 387); *Нехай ёму гнила колода!* (2, с. 455). Символ колодка пов'язана зі стародавніми молодіжними ігрищами (останній день Масниці, на Запусти). Парубкам і дівчатам, які не взяли шлюб у Масниці, прив'язують колодку як кару, від якої можна відкупитися лише грішми або горілкою. Колись це було брусся з дірками для рук і ніг, пізніше його замінили стрічками з квітами, які чіпляли й парубкам, і дівчатам.

Свічка єднає в собі символіку світла й вогню (вогонь – символ Божої сили; світло – символ віри). Символ життя, молодості й зовнішньої статі молодої людини [4, с. 529]. Вогонь воскової свічки священний і є найвищою жертвою Богу, богам та царству небесному предків. У кожній родині наставала найвідповідальніша пора, коли годилося робити з воску страсні свічки, великодні, орданські, стрітенські. Запалюючи якусь із цих свічок, господар обов'язково побожно приказував: *«Світи, праведне сонце, святим душечкам і нам, живим, грій землю-матінку, наші ниви, нашу худібку!»* Запалену на Святвечір свічку не можна гасити, бо це символ життя, тобто *«сонця праведного»*, вона має догоріти до кінця. Зафіксовано такі СВ із символом свічка: *Великодня свічка* (1, с. 529); *Орданська свічка* (1, с. 529); *А в тій церкві три свічі ясних: перша свіча ясна – то Ганнуся красна* (1, с. 530); *Стрітенська свічка* (1, с. 344); *Мов свічка – рівний, стрункий* (3, с. 788); *Бурлак сам горить, як свічка: як до роботи, як до охоти* (2, с. 473).

„Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм”

Великодню свічку після освячування паски несли обов'язково додому і ставили біля ікони, або залишали на святковому столі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Х. : Вища шк. Вид-во при ХДУ, 1987. 133 с.
2. Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ: Плай, 1996. 272 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. К.: Довіра, 2006. 703 с.
2. Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад.: М. Номис. К.: Либідь, 1993. 768 с.
3. Фразеологічний словник української мови / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. К.: Наукова думка, 1999. 984 с.